

lució més antiga, tot i que considera que la morfologia verbal d'aquest sols mostra l'estadi de l'idioma del 1343, quan el manuscrit fou escrit.

Rafael Ramos veu en el *Llibre* tres classes de construccions sintàctiques, unes pròpies del segle XIV i unes altres ja innovadores que atribueix al caràcter oral de l'autobiografia.

El darrer bloc, corresponent a l'apartat «Del text al context», conté sis estudis que es basen en l'anàlisi textual historicoliterària de l'autobiografia reial. L'article de Juan Francisco Mesa compara el text jaumí amb la versió llatina de Marsili. Aquesta assaja la presentació del sobirà com un model de cavaller cristià i devia tenir una intenció propagandística. Josep Antoni Aguilar Àvila encara la figura del conqueridor en el *Llibre* amb la que presenta Muntaner ja en la vellesa del rei, i el mostra depenent del seu fill Pere, però encara capaç de victòria, ço que en altres texts és un motiu èpic força corrent en la literatura medieval. La figura de Jaume vista com la del millor cavaller del món la troba Vicent Martines en passatges ben triats que presenta amb les traduccions al llatí, l'anglès, el castellà i al català actual.

La confessió del rei amb fra Arnau Segarra és el tema que tracta Xavier Renedo i Puig. El confessor no li dona l'absolució perquè En Jaume, que emprèn la conquesta de Múrcia el 1266, no mostra contricció i no pensa a deixar la seva amistançada dona Berenguera Alfonso, i comet un adulteri amb derivacions incestuoses. El professor alacantí Francisco Fr. Sánchez presenta l'Islam i els musulmans en el *Llibre* com a alteritat i el també alacantí J. V. Cabezero Pliego considera la campanya de Múrcia per recobrar un regne perdut, interpretada per la crítica de diversa manera, i fa veure l'interès de l'assimilació dels vençuts per, en el fons, poder frenar la preponderància dels castellans.

Aquests estudis tan variats i tan ben desenvolupats, triats per la mà experta del professor Albert Hauf, redactats per autoritzats especialistes mostren les virtualitats del *Llibre dels feits* del rei Jaume. Formen part d'una obra que esdevindrà referència en els estudis de medievalística catalana.

Germà COLÓN DOMÈNECH
Institut d'Estudis Catalans
Universitat de Basilea

ESCARTÍ, Vicent Josep (2012): *From Renaissance to Renaissance. (Re)creating Valencian Culture (15th. - 19th. c.)*. Santa Barbara / Mèxic: Publications of eHumanista / Oro de la Noche, 318 p.

L'editorial universitària hispanista *Publications of eHumanista*, dirigida pel professor Antonio Cortijo (University of California — Santa Barbara), acaba de publicar un volum de Vicent Josep Escartí, mostrant, així, l'interès que pot suscitar la nostra història cultural i la nostra literatura entre els estudiosos nord-americans. De fet, el llibre s'ocupa de la cultura i la literatura valencianes de l'Edat Moderna i està pensat per difondre's majoritàriament entre els catalanòfils i hispanistes dels Estats Units i de la resta de terres americanes, però no per això deixa de ser interessant a aquesta banda de l'Atlàntic. L'obra de Vicent Josep Escartí, professor de la Universitat de València i membre de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, aconsegueix aplegar, així, els espais de la Universitat de Califòrnia —la setena en el rànquing mundial—, de la mà d'*eHumanista* i de l'editorial Oro de la Noche —de la ciutat de Mèxic, on s'ha imprès el llibre— i amb el suport de l'ISIC-IVITRA, que dirigeix el Dr. Vicent Martines, des de la Universitat d'Alacant, tot mostrant, una vegada més, com s'està globalitzant la cultura en els nostres temps. Per altra part, convé remarcar que el volum, prologat en anglès pel professor Antoni Ferrando, recull un conjunt de treballs d'Escartí, en català i espanyol, sobre la cultura i la literatura catalana al País Valencià des del segle XVI al XVIII.

Els capítols que s'inclouen en aquest volum són, amb tot, una mínima part de l'obra d'Escartí, especialista en literatura i cultura valencianes de l'Edat Moderna i que recentment ha coordinat el monogràfic de *Caplletra*, 52, sobre el barroc (juntament amb B. Sansano), o s'ha encarregat de fer una ullada al barroc català al *Panorama crític de la literatura catalana* (vol. III, dirigit per A. Rossich). Ara bé, és evident que, en la selecció continguda a *From Renaissance to Renaissance*, es mostren ben clarament

quines han estat les línies de recerca més importants d'aquest investigador: la historiografia, la pervivència dels clàssics medievals als segles posteriors, la literatura memorialística, la figura de Jaume I, des de l'edat mitjana als nostres dies, i la recuperació d'obres i autors oblidats o absolutament inèdits, especialment aquells del període que al llarg del segle XX ha vingut denominant-se «Decadència».

El llibre s'inicia amb dos textos introductoris. El primer és un interessant *Foreword*, del professor Antoni Ferrando (p. 11-16), on es fa un breu repàs a l'obra d'Escartí, del qual s'afirma, entre altres coses, que és «one of the Valencian researchers who have contributed the most not only to the study of authors and works previously neglected and/or unknown by scholars, but also to the revision of scholarly approaches utilized in the analysis of historical and literary Valencian works» (p. 11). El segon és una introducció (p. 17-36), ja del mateix Escartí, on trobem una contextualització dels treballs aplegats al volum; però, no com una síntesi o una simple col·lecció d'*abstracts* introductoris, sinó emmarcant els textos seleccionats dins el conjunt de la seua producció i indicant-nos que «el recorrido aquí propuesto permite una ojeada sobre más de tres siglos de literatura y cultura valenciana, y contribuirá, sin duda, a la futura confección de una historia literaria en un reino que pasó de ser motor de la Corona de Aragón en el siglo XV a ser una parte anexionada al reino de Castilla por 'justo derecho de conquista' y por la voluntad y animadversión de Felipe de Anjou» (p. 34).

L'aplec d'estudis s'inicia amb un capítol dedicat al cronista Pere Antoni Beuter, que porta per títol «Narrar la historia remota de un país: Beuter y la *Història de València* (1538)» (p. 37-65), on l'autor analitza la figura de l'historiador renaixentista valencià, les fonts que usà, a través de l'estudi del fins ara inèdit inventari de la seua biblioteca (p. 49-58) i la concepció de la història, per part de Beuter, especialment pel que es referia als temps fundacionals i remots del regne de València, on el cronista no dubtà a emprar fabulacions que provenien d'Itàlia. El segon capítol, «Les edicions cincenistes d'Ausiàs March: la via d'accés a Castella» (p. 66-92), s'ocupa de fer un recorregut per les figures més destacades que varen estar connectades amb la publicació dels versos de March a València, a Barcelona o a Valladolid, tot fent una especial referència a les edicions que, en traducció espanyola, aprofitaren per difondre March a Castella, i oferint-nos dades de com es poden resseguir les petjades de March entre els poetes castellans i andalusos d'aquell segle. El capítol tercer es titula «Els escrits jaumins de l'humanista Bernardí Gómez Miedes (1582 i 1584)» (p. 93-126) i s'hi fa una detallada anàlisi de les dues paràfrasis —llatina i castellana— que va fer l'eclesiàstic aragonés del *Llibre dels feits*, amb la intenció de fer arribar a la cort dels Àustries la figura del rei medieval com a model de cèsar i rei conquistador i guerrer, a més d'expulsor d'infidels. Convé assenyalar, per altra banda, com Escartí comenta les parts més sucoses que Gómez Miedes va afegir a la vida del rei i com mostra que, en alguns casos, l'eclesiàstic humanista va deixar clara la seua opinió, que sovint era ben diferent a la del mateix rei en Jaume. Així, l'última part de l'estudi posa de relleu la intencionalitat política de Gómez Miedes i la seua ideologia, que s'ajustava al que en aquells anys imperava a la cort. Per altra banda, Escartí ens ofereix un text més generalista: «Escrits valencians del barroc: textos i contextos d'una literatura en català, especialment en poesia» (p. 127-160). Aquest estudi fa una ullada a la producció poètica del barroc a València i mostra com la poesia, concebuda com una activitat literària efímera en no poques ocasions, hagué de ser necessàriament i ben sovint en la llengua del poble. Escartí, a més, a base d'exemples inèdits o quasi desconeguts, reflexiona sobre els àmbits de producció poètica valenciana i, en referència al poeta barroc més conegut i famós d'aquells moments, mossén Pere Jacint Morlà, destaca com la seua obra, tot i que va ser molt lloada i que gaudí d'un gran reconeixement, sols se'ns ha salvat, per fortuna, gràcies a un manuscrit que fins fa ben poc havia estat sense publicar i que només ha conegut, el 1995, una edició de divulgació, a cura d'A. Ferrando (p. 151-156). Aquest cas —i d'altres aportats per l'autor, com ara un anònim poeta d'Ontinyent, de finals del XVIII— li permet afirmar que «estic convençut que les mostres de literatura catalana en terres valencianes durant el barroc, com més avancem en els estudis, més nombroses se'ns apareixen. I no solament als contextos on eren pressuposables, com ara el de la poesia de certamen, de caire religiós, sinó en àmbits com els de la poesia satírica, la poesia política, els sermons i la literatura religiosa» (p. 159).

En la línia de la recerca sobre autors desconeguts i obres oblidades s'inscriuen els dos treballs següents publicats per Escartí. El cinqué capítol, que du per títol «Dades sobre Joaquim Aierdi i les *Notícies*

de València i son regne (1661-1679)» (p. 161-183), és, de fet, un estudi generós però sintètic sobre la figura i l'obra memorialística del beneficiat de la Seu de València, Joaquim Aierdi, un autor que justament va recuperar per a la història de la literatura en català Escartí, en editar la seua obra, el 1999. D'Aierdi, de qui no se sabia res fins aquell moment, Escartí ens fa un recorregut succint per la seua vida i ens ofereix una anàlisi temàtica del text dietarístic que ens ha pervingut, fent un estudi especial de les opinions de l'autor i, encara, emfasitzant en el fet que, segurament, es tracta del millor prosista en català de la València del XVII, tant per la seua riquesa lingüística com pel fet que, amb molta probabilitat, es va mantenir fidel a l'ús de la llengua al llarg de tot el seu extens dietari, que malauradament ens ha arribat incomplet. D'un altre autor que fins fa no res era pràcticament desconegut tracta el capítol sisé: «Notícia de la *Vida del pare Pere Esteve*, de Leopold Ignasi Planells (1760)» (p. 184-212). Aquest treball sintetitza tot el que se sap, fins ara mateix, sobre Planells i la seua obra, que ha estat també editada anteriorment per Escartí (2006) i que així va passar de ser un manuscrit «perdut» —segons el qualificaven els autors anteriors— a tenir una magnífica edició i un estudi rigorós de l'obra, de la mà del professor de la Universitat de València que, al treball que comentem ara, refà la trajectòria de la pèrdua i retrobament del manuscrit (p. 186-191), ens parla del franciscà Pere Esteve —objecte d'interès de Planells— i ens comenta la seua producció literària (p. 192-198); encara, ens explica les fonts del treball de Planells i la intencionalitat d'aquest, en traduir i adaptar al català l'obra en espanyol de Cristòfor Mercader, el primer hagiògraf d'Esteve.

Finalment, el llibre es clou amb dues aportacions de signe prou diferent. Per un costat, el capítol seté conté el treball «*Decadència y literatura de la Edad Moderna en tierras valencianes*» (p. 213-247), on Escartí mostra ben clarament quin és el seu punt de vista sobre l'etiqueta que tanta fortuna ha fet en la nostra historiografia i es posiciona fermament per tal de bandejar-la dels estudis literaris, reclamant la necessitat de fer-ne servir unes altres més operatives, més concretes i de validesa equiparable a les que s'usen a la resta de les cultures europees. En això, es reconeix deutor del camí traçat per Fuster, Duran, Rossich, etc., però aporta, a més, testimonis de l'àmbit valencià estricte, que permeten contemplar el període de manera diferent a com el varen veure els renaixencistes i alguns estudiosos del segle xx. Per últim, al capítol vuité se'ns ofereix un treball de llarg abast cronològic: «Notícia sobre la literatura memorialística al País Valencià, del segle XVI al XIX» (p. 248-284). En aquest dens i interessantíssim capítol, Escartí aporta un resum de pràcticament tots els estudis —antics i recents— que s'han efectuat sobre els dietaris, llibres de memòries i altres escrits semblants en terres valencianes, i mostra clarament el seu domini del tema, en el qual és, sense dubte, un dels millors especialistes.

Tanca el volum un extens recull bibliogràfic (p. 285-316) que ofereix els títols que s'han usat específicament en els estudis precedents i que prou que mostra l'ampli volum d'informació que ha hagut de barallar Escartí per tal d'elaborar aquests treballs que resulten, ara com ara, ja imprescindibles, si volem conèixer més i millor la producció literària valenciana en els segles XVI, XVII i XVIII principalment, tot i que es fan incursions a aspectes de segles anteriors i alguns del XIX.

Fer conèixer el nostre passat literari, especialment als hispanistes nord-americans i de la resta d'aquell continent en general, comporta, en la pràctica, arribar a la major part del món: del món que es pot interessar en aquestes coses de la literatura antiga en català. Però si el volum és cert que es publica pensant en aquell mercat específic, no podem negligir que està cridat a ser un treball de referència en qualsevol estudi seriós que es vulga acostar a la literatura o a la historiografia, a la memorialística o a la versificació en la València de l'Edat Moderna, més encara si pensem com, fins i tot en recentíssimes publicacions destinades a la literatura en català durant aquell període, el País Valencià i la seua producció literària queden reduïts a una mínima expressió, sense tenir en compte la riquesa i la complexitat cultural que encara es pot detectar, com demostra ben clarament el llibre d'Escartí. Una riquesa que abasta des de cròniques i relacions, passant per dietaris, versos de circumstàncies i més personals, literatura de canya i cordeta —especialment els col·loquis— i d'altres gèneres que donaren mostres de vitalitat, tot i les situacions adverses, com ara la novel·lística o els sermons. Amb aquest volum, doncs, es col·laborarà, sense dubte, a fer canviar l'enfocament que encara ara es dona en alguns estudis i que haurà de canviar en aportacions posteriors.

Cal remarcar, per últim, que el resultat del llibre és òptim i que no podem fer més que celebrar l'aparició d'un text d'aquestes característiques, més encara quan s'ha publicat en una editorial d'excel·

lència com *Publications of eHumanista*, a la qual, també, cal donar l'enhorabona per l'encert del tema i de l'autor. El recolzament de l'ISIC-IVITRA —dirigit pel professor Vicent Martines—, sens dubte, també és d'agrair. Entre tots han permès l'aparició d'un volum que, de ben segur, serà usat com a bibliografia de referència a les nostres universitats i col·labora decididament a continuar per un camí que caldrà anar completant amb més estudis del passat valencià durant uns segles que, ara com ara, han suscitat l'interés de ben pocs investigadors, entre els quals destaca, clarament, Escartí.

Joaquim MARTÍ MESTRE
Universitat de València

GARCÍA-GODOY, M.ª Teresa (ed.) (2012): *El español del siglo XVIII. Cambios diacrónicos en el primer español moderno*. Berna: Peter Lang, 335 p.

Aquest llibre és el desè volum de la col·lecció *Fondo Hispánico de Lingüística y Filología* que, sota la direcció de Juan Pedro Sánchez Méndez y M.ª Teresa Echenique Elizondo, publica diversos treballs de recerca, tant d'autors de reconegut prestigi com d'investigadors més novells, en un intent, àmpliament reeixit, de proporcionar una visió actualitzada i, alhora, polièdrica, de la filologia hispànica.

En aquesta obra de conjunt, M.ª Teresa García-Godoy es decideix a emprendre, des de la perspectiva de la lingüística diacrònica, l'estudi d'una època que, malgrat la seva importància, ha estat sovint deixada una mica de banda. Perquè, efectivament, els estudis sobre el castellà del segle XVIII tendeixen a insistir en el caràcter estable de la llengua i, en tot cas, s'han centrat, gairebé de manera exclusiva, o bé en la descripció de les innovacions lèxiques, o bé en l'anàlisi de les repercussions lingüístiques de la normativització derivada de la creació de la Real Academia Española, amb la publicació del diccionari (*Diccionario de la lengua castellana*, conegut com *Diccionario de Autoridades*, 1726-37), de les normes ortogràfiques (*Orthographia española*, 1741) i de la gramàtica (*Gramática de la lengua castellana*, 1771). I, si bé és cert que la tasca acadèmica i, sobretot, l'aparició de la premsa i la progressiva generalització de l'ensenyament, han tendit a alenir alguns processos i a imposar uns resultats uniformadors, no sembla coherent que, des d'una visió centrada exclusivament en l'espanyol peninsular i en el registre literari, es continuï parlant del segle XVIII en termes d'immobilisme lingüístic.

Per això és d'agrair que M.ª Teresa García-Godoy ens ofereixi una visió panoràmica que ajudi a entendre la importància d'aquest segle durant el qual culminen algunes de les evolucions lingüístiques iniciades en el període anterior i, sobretot, s'inicien alguns dels canvis sintàctics i dels processos de variació diatòpica que caracteritzaran l'espanyol contemporani. Per tal d'aconseguir-ho, ens ofereix una obra dividida en quatre apartats: un primer apartat, de caràcter general, on es planteja la qüestió de la periodització en relació al segle XVIII; el segon, dedicat a aspectes del lèxic; el tercer, on es tracten diferents processos de canvi morfosintàctic i que, a diferència dels dos apartats anteriors formats per un únic capítol cada un, s'estructura en quatre capítols; i el quart, també amb quatre capítols, on s'analitzen algunes de les evolucions que incideixen en la caracterització dialectal de l'espanyol. La intenció de l'editora de l'obra es manifesta, doncs, clarament en el pes que els capítols dedicats als canvis morfosintàctics i diatòpics tenen en el conjunt de l'obra.

En el primer capítol, «Periodización y cambio gramatical: el siglo XVIII, ¿frontera temporal del español?», Carlos Sánchez Lancis, després d'una revisió dels principals criteris que s'han tingut en compte a l'hora d'establir una periodització de la història de la llengua espanyola, insisteix en la necessitat de partir, sobretot, de criteris basats en els canvis morfològics i sintàctics i no, com s'ha fet tan sovint, en factors externs a la llengua.¹ En aquest sentit, recorda com a partir de mitjans del segle XV comença a insinuar-se un conjunt de canvis, que eclosionen a mitjans del segle següent, i que permeten diferenciar cla-

1. Discussió iniciada per EBERENZ, Rolf (1991): «Castellano antiguo y español moderno: reflexiones sobre la periodización en la historia de la lengua», *Revista de Filología Española*, 71, 79-106.